

แบบจัดเก็บข้อมูลพันธุ์พืชท้องถิ่น

๑. ชื่อพืช/ชื่อสามัญ : หม่อน

๒. ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Morus spp.*

๓. ชื่อเรียกในท้องถิ่น : มอน ซึงเฮียะ ซึงเฮียะ ซางเย่

๔. ชนิดพืช : ไม้พุ่มขนาดกลางหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก

๕. ลักษณะประจำพันธุ์/ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : หม่อนเป็นไม้พุ่มขนาดกลาง เปลือกต้นสีน้ำตาลแดง ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านไม่มากนัก ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปไข่ หรือรูปไข่กว้าง ขอบเรียบหรือหยักว่าเป็นพู ขึ้นกับพันธุ์ กว้าง ๘-๑๔ เซนติเมตร ยาว ๑๒-๑๖ เซนติเมตร ผิวใบสากคาย ปลายเรียวแหลมยาว ฐานใบกลม หรือรูปหัวใจ หรือค่อนข้างตัด ใบอ่อนขอบจักเป็นพูสองข้างไม่เท่ากัน ขอบพู่จักเป็นซี่ฟัน เส้นใบมี ๓ เส้น ออกจากโคนยาวไปถึงกลางใบ และเส้นใบออกจากเส้นกลางใบ ๔ คู่ เส้นร่างแหเห็นชัดด้านล่าง ใบสีเขียวเข้ม ผิวใบสากคาย ก้านใบเล็กเรียว ยาว ๑.๐-๑.๕ เซนติเมตร หูใบรูปแถบแคบปลายแหลม ยาว ๐.๒-๐.๕ เซนติเมตร ดอกเป็นดอกช่อ รูปทรงกระบอกออกที่ซอกใบ และปลายยอด แยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ช่อดอกเพศผู้และช่อดอกเพศเมียอยู่ต่างช่อกัน วงกลีบรวมสีขาวหม่น หรือสีขาวแกมเขียว ช่อดอกเป็นทางกระรอก ยาวประมาณ ๒ เซนติเมตร ดอกเพศผู้ วงกลีบรวมมี ๔ แฉก เกสรเพศเมีย วงกลีบรวมมี ๔ แฉก เกสรเพศเมีย ขอบมีขน เมื่อเป็นผลจะอวบน้ำ รังไข่เกลี้ยง ก้านเกสรเพศเมียมี ๒ อัน ผลเป็นผลรวม รูปทรงกระบอก มีสีเขียว เมื่อสุกสีม่วงแดงเข้ม เกือบดำ ฉ่ำน้ำ มีรสหวานอมเปรี้ยว

๖. ถิ่นกำเนิด : แถบเขตกมลา

๗. แหล่งพันธุ์ : อำเภอรังน้ำเขียว

๘. การปลูก/การขยายพันธุ์/การดูแลรักษา การปลูกหม่อน หม่อนเป็นพืชที่สามารถปลูกขึ้นได้ดีในดินชนิดต่าง ๆ เกือบทุกชนิด แต่การปลูกหม่อนเพื่อผลิตผลหม่อนจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ หลายด้าน ดังนี้

- ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีน้ำท่วมขัง หรือท่วมขังเป็นระยะเวลานาน ๆ มีการระบายน้ำดีและมีหน้าดินลึก
- ดินไม่เป็นกรด หรือต่างมากเกินไปค่า pH ของดินควรอยู่ในระหว่าง ๖.๐ - ๖.๕
- สภาพ พื้นดินต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่เคยมีประวัติในการเกิดการระบาดของโรครากเน่าของ หม่อนมาก่อน หากเคยมีประวัติดังกล่าวจะต้องแก้ปัญหาโดยการปลูกโดยใช้ต้นตอที่มีความทนทาน ต่อโรครากเน่า
- มีแหล่งน้ำที่สามารถให้น้ำได้ในช่วงที่ ฝนทิ้งช่วงในฤดูฝนหรือช่วงฤดูแล้ง โดยเฉพาะระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายน ที่หม่อนกำลังติดดอกออกผลและเก็บเกี่ยวผลซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตหม่อน เป็นอย่างมาก
- พื้นที่คมนาคมสะดวกสามารถเข้าไปปฏิบัติงานได้ง่ายและขนส่งผลผลิตหม่อนได้สะดวก

การเตรียมดิน หลังจากการเลือกพื้นที่ ที่เหมาะสมในการทำสวนหม่อนแล้ว ควรไถรวนเพื่อกันสัตว์ต่างๆเข้ามาทำลายแปลงหม่อน เช่น โค กระบือ ฯลฯ ก่อนปลูกหม่อนควรปฏิบัติดังนี้

๑. ไถดิน เพื่อพลิกดินชั้นล่างขึ้นชั้นบน แล้วตากแดดไว้ ๒ - ๓ วัน ก็ทำการไถพลิกดินอีกเพื่อฆ่าแมลงศัตรูและฆ่าเชื้อโรคต่างๆที่อยู่ในดิน และเพื่อกำจัดวัชพืช
๒. ไถพรวน เพื่อให้ดินร่วนซุยเหมาะแก่การเจริญเติบโต
๓. ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ไร่ละประมาณ ๑,๒๐๐ กิโลกรัม และปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่ม

อินทรีย์วัตถุในดินและเพื่อปรับปรุงคุณลักษณะของดินแล้วไกลบ

๔. ระยะปลูก ระยะปลูกของหม่อนไม่เหมือนปลูกพืชชนิดอื่นๆ เพราะหม่อนเป็นพืชที่ต้องใช้ใบการกระระยะปลูกต้องคำนึงถึงทิศด้วย ควรปลูกจากทิศเหนือไปได้ เพราะต้นหม่อนจะได้รับแสงแดดตลอดวัน นอกจากนี้คำนึงถึง

- ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ถ้าดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี ระยะปลูกหม่อนควรจะกว้าง เพื่อต้นหม่อนจะเจริญเติบโตแตกกิ่งก้านได้เต็มที่ แต่ถ้าดินไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ระยะปลูกควรจะลดลงเพื่อจำนวนต้นจะได้เพิ่มขึ้น

- พันธุ์หม่อน ถ้าเป็นหม่อนที่แตกกิ่งก้าน ระยะปลูกควรจะห่างกันเพื่อต้นหม่อนจะได้แตกกิ่งก้านได้สะดวก แต่ถ้าเป็นพันธุ์ไม่ค่อยแตกกิ่งก้านมากนัก ระยะปลูกควรจะลดลง

-ระยะเวลาการปลูกหม่อน ฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการปลูกหม่อนคือ ในช่วงต้นฤดูฝนปลายเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมหรือตามสภาพของฝนในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากดินมีความชุ่มชื้นดี หม่อนจะตั้งตัวได้เร็วและการเจริญเติบโตดี รากแข็งแรงแผ่กระจายได้ดี เมื่อถึงฤดูแล้งของปีต่อไป หม่อนจะไม่ตาย แต่ถ้าปลูกในช่วงปลายฤดูฝนมากเกินไป จะทำให้หม่อนมีระยะเวลาในการเจริญเติบโตสั้นมาก พออย่างเข้าฤดูแล้งต้นหม่อนบางส่วนอาจอ่อนแอ แคระแกร็นหรือตายได้ แต่ในสภาพที่สามารถให้น้ำได้ตลอดปี หรือสภาพดินที่ดีมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในสวนหม่อนและการใช้วัสดุคลุมดินช่วย รักษาความชื้น หม่อนก็สามารถเจริญเติบโตได้ตามปกติ

- การเตรียมหลุม การเตรียมหลุมเป็นการเตรียมสภาพดินที่จะปลูกหม่อนให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นหม่อนให้มากที่สุด ต้นหม่อนมีอายุยืนทนต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดี เช่นในช่วงฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ถ้าเกษตรกรทำการเตรียมหลุมไว้อย่างดีต้นหม่อนจะสามารถเจริญเติบโตได้ตามปกติ สามารถให้ผลผลิตได้ตลอดปี

วิธีการเตรียมหลุมมีสอง วิธี คือ

- การขุดเป็นหลุมๆ ตามระยะปลูก ขนาดลึกประมาณ ๕๐ ซม. กว้าง ๕๐ ซม. ยาว ๕๐ ซม. รองก้นหลุมด้วยเศษหญ้า ฟางแห้งหรือซังข้าวโพดคลุมด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก จากนั้นกลบดิน ๑ ชั้นก่อนทำการปลูกหม่อน

- ขุดหลุมเป็นร่องยาวตามแถวปลูก ขนาดกว้างและลึก ๕๐ ซม. ความยาวเท่ากับความยาวของแปลงหม่อน ใช้เศษหญ้า ฟางข้าว ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักรองก้นหลุมแล้วจึงเอาดินที่ขุดขึ้นกลบแล้วจึงนำท่อนพันธุ์ปักตามระยะที่กำหนด

วิธีการปลูก หม่อนมีความสำคัญต่อการรอดของท่อนพันธุ์และการเจริญเติบโตของต้นหม่อน ถ้าปลูกไม่ถูกวิธีจะทำให้ต้นหม่อนเจริญเติบโตไม่สม่ำเสมอ การปลูกที่นิยมกันมีสองวิธี คือ

๑. นำท่อนพันธุ์ไปปลูกโดยตรงในแปลงที่เตรียมไว้

๒. นำท่อนพันธุ์ไปปักชำในแปลงเพาะชำก่อน แล้วจึงย้ายไปปลูกต่อไป

การเตรียมท่อนพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมท่อนพันธุ์เพื่อปลูกในแปลงโดยตรง หรือเพื่อนำไปปักชำไว้ก่อนปลูกก็เตรียมท่อนพันธุ์ในลักษณะเดียวกันดังนี้

๑. เลือกกิ่งจากต้นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง คุณภาพใบดี

๒. เลือกกิ่งที่มีอายุอยู่ในช่วง ๔ - ๑๒ เดือน ซึ่งเหมาะในการแตกรากและกิ่งก้านได้อย่างรวดเร็วและแข็งแรง กิ่งมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ - ๑.๕ ซม. มีผิวเปลือกเป็นสีน้ำตาลมีตาที่สมบูรณ์ปราศจากโรคและแมลงศัตรูพืช เช่น รากเน่า ใบด่าง ถ้าอายุกิ่งอ่อนเกินไป อาหารที่สะสมไว้ในกิ่งจะไม่พอที่รากจะงอกได้ ถ้ากิ่งแก่เกินไปตาของกิ่งจะเป็นตาที่พังก้าวหรือเรียกทั่วไปว่าตาฝ่อ การแตกกิ่งจะไม่ดี กิ่งที่เหมาะสมควรเป็นกิ่งที่ได้จากแปลงที่เตรียมไว้สำหรับทำกิ่งพันธุ์โดย เฉพาะ ซึ่งมีการดูแลรักษาและใส่ปุ๋ยเป็นอย่างดี เพื่อให้กิ่งพันธุ์มีอาหารเพียงพอ

๓. ตัดท่อนพันธุ์ด้วยการใช้กรรตัดแต่งกิ่งหรือมีมีดคมๆ เพื่อไม่ให้ท่อนพันธุ์ ฉีกและชำได้ให้ท่อนพันธุ์มีขนาดความยาวท่อนละประมาณ ๒๐ ซม. หรือมีตาหม่อนอยู่บนท่อนพันธุ์ประมาณ ๔ - ๕ ตา โดยตัดส่วนบนของท่อน

พันธุ์ให้มีลักษณะตรงเหนือตาบนสุดประมาณ ๑ ซม. (ถ้าตัดเฉียงจะทำให้มีการคายน้ำสูง และอาจผิดพลาดเวลาปลูก) ส่วนโคนของท่อนพันธุ์ตัดเฉียงประมาณ ๔๕ องศา เป็นรูปปากฉลากตัดต่ำกว่าข้อตาล่างสุดประมาณ ๑.๕ ซม. โดยให้ด้านเฉียงอยู่ตรงข้ามกับตาล่างสุด

๔. หลังจากเตรียมท่อนพันธุ์เสร็จแล้ว ควรนำไปปลูกหรือปักชำทันที ถ้าหากไม่สามารถนำไปปลูกหรือชำได้ทันทีให้เอาท่อนพันธุ์เก็บไว้ในร่ม ใช้แกลบเผาหรือขี้เลื่อยหรือกระสอบคลุมไว้แล้วรดน้ำให้ชุ่มวันละครั้ง จะสามารถเก็บท่อนพันธุ์ไว้ได้นาน ๒ สัปดาห์ในหน้าฝนหรือ ๑ สัปดาห์ในหน้าแล้งในกรณีที่กิ่งพันธุ์ที่เกษตรกรไปขอรับจากแหล่งขยายพันธุ์ถูกทิ้งไว้หลายวัน ซึ่งทำให้กิ่งและตาเหี่ยว เมื่อนำไปปลูกจะทำให้มีเปอร์เซ็นต์ตายสูง ดังนั้น ควรบ่มท่อนพันธุ์เสียก่อนโดยกานำท่อนพันธุ์ที่เตรียมแล้วมามัดรวมกันมัดละ ประมาณ ๑๐๐ ท่อน วางเรียงแถวตั้งเป็นกองไว้ในร่ม คลุมด้วยเศษหญ้าหรือเศษฟางแล้วรดน้ำวันละ ๑ - ๒ ครั้ง ประมาณ ๑ สัปดาห์กิ่งพันธุ์จะมีลักษณะสด ตาสีเขียวตุ่ม เมื่อนำไปปลูกในแปลงที่เตรียมไว้จะทำให้เปอร์เซ็นต์การงอกสูง

๙. การจดทะเบียนเป็นสินค้า GI (สินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแหล่งภูมิศาสตร์) : -

๑๐. การใช้ประโยชน์ : ใบสดเมื่อนำใบมาเคี้ยวสด ๆ จะมีรสหวานอมขมเย็นเล็กน้อย บางท้องถิ่นนำมากินสด ปัจจุบันนิยมนำใบมาตากแห้ง และชงดื่มเป็นน้ำชาใบหม่อน ซึ่งจะให้กลิ่นหอมมีเอกลักษณ์ และรสชาติเหมือนชาแต่อมหวานเล็กน้อย บางท้องถิ่น เช่น ภาคอีสาน ภาคเหนือ นิยมใบมาปรุงอาหารในเมนูจำพวกต้มต่าง ซึ่งจะเพิ่มรสชาติให้อร่อยมากยิ่งขึ้น ในส่วนของผลสุก สามารถกินเป็นผลไม้หรือเป็นอาหารนกได้ ในบางพื้นที่ที่มีการปลูกหม่อนมาก จะนำผลหม่อนมาหมักเป็นไวน์จำหน่าย ซึ่งสามารถหาซื้อได้ตามสถาน Otop ต่างๆ ลักษณะไวน์จากผลหม่อนจะเป็นสีม่วงอมแดง หรือนำผลสุกมารับประทานสดซึ่งจะให้รสเปรี้ยวอมหวานเล็กน้อย หรือจำหน่ายผลหม่อนสุกกินสด

๑๑. เอกสารอ้างอิง :

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. หม่อน (*Mulberry: Morus alba* Linn.). จาก <http://kanchanapisek.or.th/kpb>

วิกิพีเดีย. หม่อน. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/หม่อน>

๑๒. ภาพประกอบ :

ข้อมูลโดย : ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านแมลงเศรษฐกิจจังหวัดชุมพร

ที่อยู่ : ๒๒/๑ ม.๖ ต.ขุนกระโทก อ.เมือง จ.ชุมพร

เว็บไซต์ : <http://www.aopdbom.doae.go.th>